

Spaarkassen in de volkscafés met als voorbeeld de spaarkas in de “ Vaart van Maastricht” in Hasselt.

Ooit was het Vlaamse landschap ondenkbaar zonder de talrijke volkscafés die er deel van uitmaakten. In elk dorp, langs elke steenweg, op elk kruispunt prijken er wel een paar. Ze waren en zijn nog steeds alledaagse oorden van verpozing en vermaak. Na het werk of op zondag konden zowel toevallige passanten als trouwe klanten er terecht voor een korte babbel, een snelle pint of een avondje plezier. Tegenwoordig sluit elke week echter wel ergens een volkscafé zijn deuren. Meestal eindigt het onder de sloophamer of krijgt het een andere bestemming als taverne, restaurant, bar of particuliere woning. Soms moet het oude interieur bij overname door nieuwe eigenaars plaatsmaken voor moderne meubels of verdwijnt de charme van deze alledaagse plek onder een laagje blinkende verf...

Net door hun alledaagse karakter zijn volkscafés een wezenlijk onderdeel van ons cultureel erfgoed. Niet alleen de vaak waardevolle interieurs, maar ook de geschiedenis, de verhalen en anekdotes mogen niet zomaar verloren gaan. Met elk volkscafé dat verdwijnt, gaat niet alleen het materieel erfgoed verloren maar valt er ook een sociaal vangnet weg dat voor velen belangrijk is.

In een volkscafé krijg je weleens het gevoel dat de tijd er is blijven stilstaan. De trend om de interieurs aan te passen en te doen evolueren volgens de steeds wisselende modes is er vrij beperkt. Denk bijvoorbeeld aan de toog, vaak met bijbehorende lambrisering en ingewerkte spiegels en zitbanken, of aan de kleurrijke cementtegelvloer, de kleine tafels met formica blad, de kanaries in de kooi en de sanseveria's op de vensterbank.

De volkscafé's zijn de lichtbakens van een buurt, dorp of stad. Toen de ontspanningsmogelijkheden nog beperkt waren, waren ze voor heel wat mensen een belangrijke ontmoetingsplaats. Ze waren te vinden langs steenwegen, bij stations, langs kanalen en onder de kerktoren.

Mensen kwamen er samen om iets te drinken na hun dagtaak, om te feesten bij een huwelijk of geboorte of voor de koffietafel na een begrafenis. De dorpspolitiek werd er duchtig bedreven en opinies werden er luidruchtig gevormd en gedeeld. De plaatselijke wielerheld, de kaarters en de lokale dorpsgek vonden allemaal hun plaatsje aan de toog. Er werd gesproken over het leven, de dood en alles daar tussenin.

Volkscafés zijn vanuit het perspectief van de volkscultuur interessant door het samengaan van materieel en immaterieel erfgoed. Ze zijn minder zichtbaar dan monumenten, maar bezitten evengoed materiële erfgoedelementen. Minstens even belangrijk als het ex- en interieur is de unieke sfeer die zo kenmerkend is voor volkscafés. In veel volkscafés zijn in de loop der jaren een aantal gebruiken en tradities ontstaan.

Opvallend is dat het volkscafé vaak bestaat uit één open ruimte. Door het open decor zie je iedereen en kun je dus ook met iedereen praten zonder je stoel te moeten verlaten. Een intiem gesprek houden is er dus niet vanzelfsprekend. Volkscafés bevatten vaak interieuraspecten die je elders maar zelden meer tegenkomt... zoals de spaarkas aan de muur, die nu een heropleving kent.

Een spaarkas in een café, is een wandkast, die opgedeeld is in gleuven met nummers en namen.

Een sparende klant dient op een vast tijdstip een financiële bijdrage te leveren in zijn eigen gleufje. Als hij dat niet op tijd doet, moet hij een boete betalen. Voor de café-uitbaters is het een manier om aan klantenbinding te doen en extra inkomsten te genereren, want de opbrengst wordt meestal verteerd op café zelf. Er heerst meestal een familiale sfeer daar ze goed ingebed zijn in de lokale gemeenschap. De uitbater biedt een luisterend oor aan zijn klanten en heeft een uitgesproken sociale functie in de zaak. Buurtbewoners komen er daarom graag samen en het is dan ook een pleisterplaats voor heel wat volksfiguren. Bovendien is het volkscafé een veilige haven voor de plaatselijke streektaal.

In volkscafé "De Vaart van Maastricht" in Hasselt hangt er nog zo een spaarkas, een houten kastje met horizontale genummerde gleuven waarin de vaste klanten geld insteken dat na een bepaalde tijd wordt uitbetaald.

We vonden het nuttig en leuk om dit eens van naderbij te bekijken en deden dan ook een (moeizaam maar vochtig) onderzoek.

Al bij al geen gemakkelijke klus want veel literatuur rond dit onderwerp bestaat er niet en de “actieve leden” weten doorgaans alleen maar waar ze hun geld moeten instoppen...

De meest voorkomende vormen van een spaarkas zijn de café-spaarkas, seizoenspaarkas, werkliedenspaarkas en de verzekeringsspaarkas.

Sparen:

Sparen en vergaren zijn woorden die ons zeer vertrouwd in de oren klinken. Wellicht inspireerde men zich op bepaalde dieren (hamsters, eekhoortjes...) die een wintervoorraad aanlegden tegen slechtere tijden (de winter).

Sparen had dus als eerste doel op korte termijn te kunnen overleven.

Het dateert uit de tijd toen men nog leefde van de jacht en de visvangst, wat later evolueerde naar kleinschalige landbouw. Op een gegeven ogenblik had men overschot en men zocht manieren om het “aan de kant te leggen” of beter gezegd om het te bewaren. Het was toen nog niet met de bedoeling een méér-opbrengst te realiseren maar gewoon om nog iets te hebben in de (onzekere) toekomst. Handel was toen nog ruilhandel en de gewone mens wist nog niet wat geld was. Men betaalde (ruilde) met eigen gewonnen producten. Zo kon men met eigen overschot iets anders bekomen.

In de Middeleeuwen moesten de pachters betalen aan de grootgrondbezitters (edelen, kloosters). Men betaalde zijn “belasting” met eigen producten a rato van 10 % van de eigen opbrengst.

Zo ontstonden er tiendenschuren zoals Herkenrode in Hasselt bijvoorbeeld. Daar werden de ingeleverde landbouwproducten bewaard en kon de rijke eigenaar overwinteren en/of ruilen tegen andere producten. Het was hun liggend kapitaal dat naargelang de schaarste van het ogenblik ook meer waard werd (men kon dus ook toen al wat speculeren...).

Pas in de 19de eeuw komen heel wat mensen in loondienst en verdienen zij een centje (geld). De eventuele en schaarse overschotten werden meestal thuis opgeborgen (in de ons wel bekende oude kous).

De plattelandsbewoners hadden tot in de 19de eeuw door eigen kweek en winning een feitelijke bestaanszekerheid (als ze gespaard bleven van ziekte of tegenslag!).

Maar wie uit ging werken voor een loon verkeerde in een andere situatie. Denken we hier maar aan onze vissers die hele periodes niet konden uitvaren en dus niet konden werken met als gevolg geen inkomen. Of denken we maar aan het harde werken van de mijnwerkers en aan de boeren wanneer hun oogst mislukten. Voor veel arbeiders wisselden hun inkomsten met de seizoenen en vooral in de winter hadden velen geen of weinig werk en leden ze armoede.

Men was dus verplicht wat geld op zij te leggen of... schulden te maken.

Geld voor solidariteit:

De maatschappij veranderde en de risico's namen nog toe. Gelukkig groeide er een gevoel van solidariteit vooral bij het ontstaan van het syndicalisme.

In de tweede helft van de 19de eeuw kwamen er hulpfondsen en voorzienigheidskassen met als principe dat groepen mensen zich verenigen en als lid van de organisatie zich ertoe verbinden om op vooraf bepaalde tijdstippen een vast bedrag te betalen.

Zij worden lid en/of aandeelhouder en kunnen dus mee beslissen wanneer, conform de statuten of een reglement van inwendige orde, een aangesloten lid (familie) moet gesteund worden. Dit kan bijvoorbeeld naar aanleiding van een zwaar werkongeval of een overlijden van de kostwinner zijn.

Het is dus ook een soort spaarkas met dat verschil dat de betaalde bedragen niet terugkeren naar de spaarders maar samengebracht worden als een soort reservefonds voor bijzondere noodgevallen.

Spaarkassen in herbergen:

Tot voor 1880 was er bij de arbeidersgezinnen geen sprake van sparen, dat was iets voor de rijken en de middenklasse. De arbeidersgezinnen moesten elke maand vechten om het einde van de maand te halen.

Toch werd het arbeiderssparen aangemoedigd, vooral vanuit socialistische hoek. De arbeiders met een iets hoger loon namen deel aan de (meestal openbare) spaarkassen. Het collectief sparen als vorm van groepssolidariteit kwam langzaam maar zeker tot stand in de arbeidersklasse.

Via wekelijkse zeer kleine inleggingen verzekerde men zich tegen ziekte, ziekenverzorging, ongevallen, werkloosheid en ouderdom. Dit werd uitgebreid tot betaling van wederkerende uitgaven zoals aankoop van kledij en brandstof... en zelfs de begrafenis.

In opvolging van de bijstandskassen werden zo ziekenkassen, pensioenkassen en werklozenkassen opgericht.

Daarnaast werd het cafésparen zeer populair: het was goed dat men niet alles “verdronk” en er ook wat gespaard werd en... men had nog een reden om eens op café te gaan (om te sparen...).

In een tijd (1900) zonder radio of televisie zochten vooral de mannen elkaar op in de cafés waar er gekaart werd of waar men deelnam aan een wedstrijd pijproken en... waar er ook gespaard werd!

De spaarkas werd één of meerdere malen per jaar “gelicht”, meestal op de vooravond van carnaval of de kermis. Zo had men geld om te feesten en de gewiekste cafébazen zaten aan de bron om er voor te zorgen dat eventuele drankschulden onmiddellijk konden worden vereffend.

Eind 19de eeuw verdienden arbeiders genoeg om, net als de burgerij, een centje opzij te zetten. Dat deden ze onder meer op de plek waar ze graag vertoefden: het café. De houten spaarkas werd in het leven geroepen om bij sterfgevallen of ziekte aangesproken te worden, maar evengoed om de aankomende dorpskermis te financieren.

Nog steeds bestaat het systeem van spaarkassen in een aantal volkscafés. Maar ook dit café-erfgoed sterft uit.

We moeten erover waken dat de verstrengde wetgeving voor spaarrekeningen niet weer een stukje dorps- en cafécultuur doet verdwijnen. Een andere cafébazin vertelde mij dat de bank voortaan een kopie van de identiteitskaart moest hebben van al haar spaarders. Zo'n spaarkas is administratief ook een zware last en een grote verantwoordelijkheid. Zij trok elke zondag met andermans geld naar de nachtkluis. Het geld komen halen doen de banken

niet meer . "Gelukkig ben ik nooit overvallen geweest , maar gerust was ik nooit. Er waren er genoeg die konden weten dat ik daar met veel geld liep". De cafébazin vindt het verdwijnen van de spaarkassen een spijtige zaak voor de horeca: "Ik kan met mijn café nog rustig enkele jaren uitbollen maar voor de mensen die in de toekomst hun brood willen verdienen in de horeca, maak ik mij grote zorgen. Zo'n spaarkas is weer een sociaal bindmiddel dat ze ons afnemen. Alles wordt steeds strenger. Drinken en roken mag bijna niet meer en als je iets wilt doen voor het sociale leven, komt er een steeds grotere berg administratie bij kijken".

Een vroegere foto van de jaren '60: Rechts op de foto zie je de vroegere caé-uitbater en men ziet ook de burgemeester Meyers van Hasselt .

Er was eens een café, een bruine staminé ... De Vaart van Maastricht genaamd, gelegen op de hoek van de Maastrichtersteenweg en Willekensmolenstraat in Hasselt. Achter de toog en in de bediening staan Philippe Van Houtvin (45) en Joke Nyssen (43). Het café uit 1904 wordt gekenmerkt door zijn volkse karakter "De Vaart van Maastricht was vroeger the place to be voor de Corneliuswijk, waar sinds het ontstaan van de brouwerij Cristal Alken wordt geschonken en waar niet alleen verenigingen hun clublokaal hadden, maar dat ook een stek was en nog altijd is voor vaste klanten"; aldus Philippe. "We willen vooral dat gezellige volkse karakter in de Hasseltse horeca promoten en behouden. Daarom hebben we ook een dertigtal kwaliteitsbieren in flessen van 75cl om ze knus in een kring onder vrienden of familie uit te drinken. Daarnaast hebben we Rodenbach, Karmeliet, Duvel en Palm op kleine flesjes en vijf bieren van het vat, waaronder – uniek voor Hasselt – 'De top van den tap' met wekelijks een wisselend vat, bepaald door de keuze van de staminéklienten", gaat hij verder. Ook bouletten met mosterd, Maeskoffie en frisdranken behoren tot het aanbod. Een biljart is ook aanwezig, er is een spaarkas volgens het reglement van de in 1913 gestichte Spaarmaatschappij Sint-Cornelius en ook een kaartje leggen met muziek van de jaren 80 op de achtergrond is onderdeel van het volkse karakter van De Vaart van Maastricht, dat in de zomer bovendien beschikt over een terras met 40 zitplaatsen op de binnenkoer. Het café is dagelijks open tussen 10 en 22u & in de zomer tussen 8 en 20u, "Om de horeca van het Dusartplein nog wat volk te laten", besluit Philippe Van Houtvin schertsend. Sluitingsdagen zijn zon- en maandag.

Philippe Van Houtvin van het volkscafé “de Vaart van Maastricht” vertelt dat het café sinds zijn oprichting in 1904 een spaarkas heeft. Hij vermoedt dat het gebruik al langer in voege was.

Volgens hem versterkt het het gevoel van saamhorigheid en de vriendschapsband onder de leden en voor de uitbater betekent het een hechter doelpubliek. Het behoud van traditie roept een gezellig samenzijn op, ‘ onder de mensen zijn ‘.

Een leuke anekdote van een vaste klant : “ Steek €10 in nr 32 dan krijgde een gratis pintje !” Je ziet , men creeert een regelmatig bezoek aan het café en het gespaarde geld wordt op het einde als een leuk extra ervaren door de spaarders.

Aan de foto’s kan je zien dat ik aanwezig was samen met Joke en de getuigen bij de lichter op 15 juni 2022 van de spaarkas in de Vaart van Maastricht. Zo’n spaarkas kan soms wel 50 000 à 60 000€ opleveren . Dat hangt af van het sparen van de leden. Tel zelf maar uit : bvb 100 gleuven (leden) steken minimum 5€ per week erin ... dan vermoed je wel dat er toch een redelijke opbrengst is per maand of per jaar!

De traditie van het sparen is in wezen weinig veranderd, alleen het te sparen bedrag is wat aangepast. Hij overhandigt mij als voorzitter van de spaarkas Sint-Cornelius het algemeen reglement dat je in bijlage kan vinden.

Ook al verdwijnen volkscafés hoe langer hoe meer uit het straatbeeld, toch blijft er nog steeds behoefte bestaan aan dergelijke plaatsen waar mensen elkaar kennen en treffen. Door de open en gastvrije sfeer is een praatje met de cafébaas of met de andere bezoekers van het café altijd mogelijk. Dat dergelijke ontmoetingsplaatsen het nog steeds goed kunnen doen blijkt onder andere uit de zogenaamde zondagscafés die in verschillende dorpen opduiken. Ook jonge nieuwe uitbaters bewijzen dat een succesvol tweede leven voor volkscafés mogelijk is, en dat met respect voor het verleden. De sociale ontmoetingsplaats met de aloude bekende spaarkassen moeten we als cultureel erfgoed blijvend onder de aandacht brengen.

Bronnen:

- De kracht van coöperatieve solidariteit - CERA 1892 - 1998 uitgave Mercatorfonds 2002 van Eric Buyst, Martine Goossens en Leen Van Molle
- Samen sparen - De geschiedenis van de spaarbank CODEP en haar voorlopers - 1989 uitgave Kutak van Els Witte en René De Preter
- Oppassen voor nostalgische idealisering , in Volkskunde Vlaanderen vzw, volkscafés. Vrouwentongen en mannenpraat, Davidsfonds, Leuven, 2009.

Websites:

<https://desmaakvandehoreca.wordpress.com/tag/bruine-kroeg/>
<https://www.zwinstreek.eu/geschiedenis/heemkundige-kringen/zoeken-in-publicaties/12809-spaarkassen-in-de-volkscafes-2010-02>
<https://www.lecavzw.be/achtergrond/volkscaf%C3%A9-van-tot-z>
<https://www.pressreader.com/belgium/gazet-van-antwerpen-metropoolstad/20120121/295566766024872>
<https://www.pressreader.com/belgium/het-belang-van-limburg/20190822/282235192313111>

<https://desmaakvandeoreca.wordpress.com/2016/04/16/bruine-volkskroeg-de-vaart-van-maastricht-hasselt-promoot-gezellig-samenzijn/>

https://www.nieuwsblad.be/cnt/dmf20160815_02425902

<https://www.facebook.com/devaartvanMaastricht>

<https://www.facebook.com/Soci%C3%ABteit-Sanseveria-106493494195788>

Gegevens

Interviewer:

- Naam: Ingeburg Digneffe
- Datum van gesprek: 8 juni, 14 juni en 15 juni 2022
- Plaats : Café " De Vaart van Maastricht " te Hasselt

Informant:

- Naam: Philippe Houtvin en Joke Nyssen
- Leeftijd : respectievelijk 45j en 43j
- Adres: De Vaart van Maastricht , Maastrichtersteenweg 32 , 3500 Hasselt
- E-mailadres: devaartvanmaastricht@telenet.be
- Gsmnr: 0474/809714
- Beroep: Kastelein

2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022
M	D	W	D	M
01				
02				
03				
04				
05				
06				
07				
08				
09				
10				
11				
12				
13				
14				
15				
16				
17				
18				
19				
20				
21				
22				
23				
24				
25				
26				
27				
28				
29				
30				
31				
32				
33				
34				
35				
36				
37				
38				
39				
40				
41				
42				
43				
44				
45				
46				
47				
48				
49				
50				
51				
52				
53				
54				
55				
56				
57				
58				
59				
60				

Ingeburg Digneffe

Philippe Van Houvin